

تکثیرگرایی در حقوق آب

تهیه‌کننده: سروش طالبی اسکندری

با نمایان شدن محدودیت

منابع آب برای ادامه شیوه‌های گذشته

توسعه و تأمین بسیاری از تقاضاهای فعلی، موضوع

تعیین دسترسی افراد به آب و میزان محق بودن آن‌ها برای

صرف آب تبدیل به مسأله‌ای مهم شده است. به همین

جهت حقوق آب در مرکز توجه حکمرانی آب قرار گرفته و در

رویکردهای مختلف نظری به اهمیت آن پرداخته می‌شود.

برای مثال در رویکردهای نتولیبرالیستی و در میان طرفداران

گسترش بازارهای آب یا قیمت‌دار کردن آب متناسب با ارزش

آن، مسأله تثبیت حقوق آب و تدقیق میزان مصارف برای

اعمال شیوه‌های اقتصادی مطرح می‌شود. همچنین از منظر

نونهادگرایان، حقوق آب مسأله محوری است که حکمرانی

باید برای آن پاسخ داشته باشد. در این رویکرد الینور استروم،

پاسخ به این مسأله را در ایجاد نهادهای خودسازمانده و

دستیابی به اصولی برای مدیریت منابع مشترک می‌داند. در

رویکردهای علوم اجتماعی انتقادی نیز پرداختن به حقوق

آب از جنبه اهمیت آن در مبحث عدالت و توجه به حقوق

گروه‌های فرودست مطرح است. به ویژه با افزایش شکاف میان

منابع و مصارف آب، نحوه بهره‌مندی از آب محدود چالش‌زاتر

می‌شود و توجه به حقوق آب در رویکردهای فوق‌بروز بیشتری

پیدا می‌کند.

به‌منظور تدقیق بحث درباره حقوق آب لازم است میان دو

مفهوم rights و law که هر دو در فارسی به حقوق ترجمه

شده‌اند، تمایز قائل شد. مفهوم law به قواعد و استانداردهایی

گفته می‌شود که برای تنظیم امور میان جامعه و جامعه با محیط
وضع شده است. در این مفهوم ابعاد سیاسی و قدرت برای
اتخاذ قواعد، اعمال آن و مجازات مربوطه مستتر است. اما
rights به معنای حق‌های مختلفی است که افراد (یا پدیده‌ها)
در یک جامعه سزاوارش هستند و باید از آن برخوردار باشند. در
نتیجه این دو مفهوم در ارتباط با یکدیگر هستند و law شکل
دهنده rights است. به صورت مختص در مدیریت آب، water
law به قواعدی گفته می‌شود که نحوه برقراری نظم در مناسبات
آبی همچون برداشت، بهره‌برداری، پرداخت آب بها و ... را
تعیین می‌کند و water rights نیز معادل با حق بهره‌برداران برای
دستیابی به آب و منافع آن و در مورد مصارف شرب، دسترسی
به آب سالم است. بنابراین در زبان فارسی بسته به کاربرد واژه
حقوق در متن، اگر منظور حق افراد در دستیابی به آب مدنظر
بود منظور rights است و اگر به نظام حقوقی که تنظیم‌کننده
امور است پرداخته شود، منظور law مطرح است.

در عین توافق نظر نسبت به اهمیت حقوق در مباحث مدیریت
آب، آنچه موجب تمایز می‌شود، اختلاف نظر درباره چیستی و
منشأ حقوق (law) است. جریان اصلی در علم حقوق، مدافع
این است که حق بر پایه قانون تعیین می‌شود؛ قوانین مدرن

پیدا می‌کنند. در این تعارضات

همواره با ادعاهایی از سوی طرفین مواجه هستیم که هرکدام بر اساس منظومه زیست آن افراد شکل می‌گیرد و به نوبه خود مستدل و منطقی هستند. در میان ادعاها و استدلال‌های متکثر در ارتباط با یک تعارض، اعمال هر هنجار بالا به پایین و یک بار برای همه زمان‌ها و مکان‌ها همچون قوانین مدرن- که حقوق را به شکل صفر و یک تعیین کند، به بخشی از طرفین تعارض دست بالا را می‌بخشد؛ در صورتی که استدلال‌های طرفین مقابل را نادیده می‌گیرد. به ویژه در تعارضات میان دولت با مردم محلی، محتمل است که استدلال‌های جامعه برای قانونی که تدوین و اعمالش بر عهده خود دولت است، بی‌اهمیت باشد. بی‌جهت نیست که دولت، همواره تلاش به سپردن صلاحیت بی‌حد و حصر به قانون دارد و نخبگان جامعه اغلب حاکمیت قانون را مطالبه می‌کنند. این موضوع وقتی پراهمیت‌تر می‌شود که توجه کنیم دولت برخلاف ادعای بازیگری بی‌طرف و به دنبال منافع عامه و ملی، در بسیاری از موارد خواسته‌ها و منافع را دنبال می‌کند که نتیجه‌اش خسارت به گروه‌هایی - عموماً فرودست - از جامعه است. با برشمردن مزیت نگاه تکثرگرایانه به حقوق، اکنون به سوالات و ابهاماتی که پیش روی پذیرش این مفهوم قرار می‌گیرد پاسخ داده می‌شود.

کشور که پس از طی کردن فرایندهای تصویب، تبدیل به مرجعی می‌شوند تا نشان دهند چه چیزی حق است و چه چیزی حق نیست. در فضای اداری و دولتی نیز این رویکرد به حقوق پذیرفته شده و مورد حمایت است. بر این اساس دولت به مفهوم عام آن (شامل قوه مقننه، مجریه و قضایی) برای برقراری نظم و عدالت در جامعه، طبق سلسله مراتب مشخصی، قواعد (همچون قوانین، آیین‌نامه‌ها و رای دادگاه‌ها) را تصویب و اعمال می‌کند و کسانی نیز که بر اساس این قوانین کجروی داشته باشند، مجازات می‌شوند.

در طرف مقابل حقوق دان‌ها، رویکردی برآمده از انسان‌شناسی قرار دارد که معتقد است حقوق در عمل بسیار پیچیده‌تر از محدود کردن آن به قانون است و منشأ حقوق بسیار متکثرتر از مصوبات دولت است. تکثرگرایی حقوقی به دنبال بسط گفتمان انسانی در فهم و تبیین حق و عدالت است و این هدف را با شناخت و به رسمیت شناختن استدلال‌های مختلف ادعاهای حقوقی فراهم می‌کند. حقوق ابزاری برای تنظیم روابط انسان‌ها است و جوامع به‌طور معمول به جای آنکه برای هر مسأله‌ای به قانون مراجعه کنند، از روش‌ها و سازوکارهای متفاوتی برای برقراری این نظم استفاده می‌کنند. آنچه در تکثرگرایی حقوقی اهمیت دارد تلاش برای شناسایی و به کار گرفتن این استدلال‌های متکثر در بستر رسمی حکمرانی است.

بسیاری از تعارضات آب همچون تعارض بالادست و پایین دست رودخانه‌ها و آبخوان‌ها، شهر و روستا، محیط زیست و مصارف انسانی و آب سطحی و زیرزمینی تعارضاتی ذاتی هستند که در زمان‌های مختلف به شکل‌های متفاوتی بروز

تکثرگرایی حقوقی وضع موجود است یا هدفی که باید بدان دست پیدا کرد؟

هر دو این موارد. از این منظر که مبنای تنظیم امور جامعه همواره متکثر است و به قوانین دولتی محدود نمی‌شود، تکثرگرایی توصیفی از وضع موجود است. اما علاوه بر آن، تکثرگرایی هدف هم هست. از این جهت که به دنبال آن است که به واقعیت موجود مشروعیت دهد و به گسترشش کمک کند. با وجود آنکه تک‌تک ما در زندگی خود مبناهای متکثری را برای حقوق در نظر داریم و پی می‌گیریم، اما اغلب استفاده از اصطلاح "قانون‌گرایی" و "قانون‌گرایی" ابزاری برای دفاع از خودمان و تضعیف طرف مقابلمان است. مخصوصاً دولت و نخبگانی

یا ارزش‌ها و هویت‌هایی را پذیرفته است که این پیچیدگی را چند برابر می‌کند. گروه‌های مختلف بسته به منظومه سیاسی، جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و ... که در آن زیست می‌کنند ممکن است معیار محق بودن در دسترسی به آب را تقدم در بهره‌برداری، امکان دسترسی به آب، تحقق معیشت اولیه یا ارزش افزوده‌ای که ایجاد می‌کند، باشد. همچنین بر همین مبنا ارزش آب ممکن است در نظر گروه‌های مختلف ناشی از حق بشری برای شرب، نهاده‌ای برای تولید، پایداری سرزمین و جلوگیری از بحران‌های زیست‌محیطی، ارزش زیبایی‌شناسی یا جزئی از مقدسات عنوان شود. این موارد موجب شده است که در جاهای مختلف و میان افراد متفاوت، قواعد یا ارزش‌های مختلفی حول آب شکل بگیرد. همه این موارد مشمول تاریخ هستند و با گذر زمان دائماً در حال تغییر شکلند. به دنبال این، تکثرگرایی در حقوق آب در مقایسه با بسیاری دیگر از قواعد اجتماعی - مثلاً راهنمایی و رانندگی - محمل مناسبی خواهد داشت.

که دسترسی به اداره رسمی امور دارند، بر این امر پافشاری می‌کنند. بر این اساس انسان‌شناسی با نگاه انتقادی به دنبال نشان دادن این است که تکثر قابل شماتت نیست و حقوق دولتی و حقوق محلی به غیر از مرجع تعیین آن، تفاوت ذاتی با یکدیگر ندارند. با پذیرش صداهای جدید و کمک به شکل گرفتن و تقویت آن‌ها است که می‌توان تکثرگرایی فراگیرتری داشته باشیم. در این راستا برقراری عدالت با تسهیلگر برقراری فرصت برای مذاکره میان طرفین و جلوگیری از حذف سیستماتیک گروهی از طرفین تعارض حاصل می‌شود.

آیا تکثرگرایی، حقوق آب را درگیر پیچیدگی‌های بی‌اندازه نمی‌کند؟

درست است! تکثرگرایی تصویری بسیار پیچیده از حقوق آب ارائه می‌دهد. اما این پیچیدگی ناشی از نظریه تکثرگرایی نیست؛ بلکه تصویرگر پیچیدگی‌های واقعی خود حقوق آب است. قانون و رویه‌های اداری تمایل دارد که فرایندهای بسیار ساده و شسته‌ورفته‌ای را که مشمول همه جا و همه وقت است، برای شیوه تنظیم‌گری آب ارائه دهد. اما آب و جامعه بهره‌بردار از آن این ساده‌سازی را پس می‌زنند. فیزیک آب شخصیتی برای آن می‌سازد که ویژگی‌هایش عدم قطعیت، پنهان بودن از معرض دید (به‌ویژه در آب زیرزمینی)، تغییرپذیری درون‌سالی و برون‌سالی، سیالیت و چالش‌های کنترل و جابه‌جایی، پیچیدگی‌های اندازه‌گیری و بسیاری دیگر از این موارد است. جامعه بهره‌بردار آب نیز در هر منطقه‌ای، رویه‌هایی را پی گرفته

آیا نقد تکثرگرایی به انحصار قوانین، محدود به کشورهایی با دولت‌های تمامیت‌خواه یا تنوع قومیتی است؟

احتمالاً دو گونه کشور بیشتر درگیر تلاش جامعه برای دفاع از تکثرگرایی حقوقی هستند. یکی کشورهایی که به دلیل تنوع قومی، دینی و فرهنگی یا حضور همزمان گروه‌های بومی و مهاجران به‌طور شدیدتری در معرض دوگانه حقوق مرکزی مدرن - حقوق‌های محلی هستند. مورد دیگر کشورهایی هستند که قانون ابزاری در اختیار دولت‌های فاسد و تمامیت‌خواه است تا از آن بر علیه آزادی‌های جامعه استفاده کند. بدون شک در مواردی که قانون ابزاری قوی‌تر برای انقیاد باشد، دفاع از تکثرگرایی الزامی‌تر خواهد بود. اما این موضوع،

با مشروعیت عرف در نظر حقوق دان‌ها یا پذیرش رویه‌های جاری در ذیل قانون، آیا تکثرگرایی حقوقی حرف جدیدی دارد؟

عرف برساختی اجتماعی برای هدایت و تنظیم روابط جامعه است که طی زمانی طولانی ساخته شده و جامعه امروز در تعیین آن نقش خاصی نداشته‌اند. افراد در فرایند اجتماعی شدن در جامعه خود، عرف‌ها را می‌شناسند و به‌طور ناخودآگاه آن را پیروی می‌کنند؛ بدون اینکه درباره محتوا یا منشأ آن پرسش یا نقدی داشته باشند. به همین جهت عرف نیرامی قدسی و فرادستی پیدا می‌کند که در کنار بقیه هنجارهای فرادستی (همچون قانون) بر جامعه حکم می‌کند. به همین جهت با وجود اهمیت، عرف نمی‌تواند دغدغه تکثرگرایی ما را برطرف کند و نیازمند به هنجارها و قواعد متکثرتری هستیم که می‌تواند بر مبنای خواست امروز جامعه شکل بگیرد.

از سوی دیگر، قوانین رویه‌های جاری موجود در جامعه برای تنظیم امور را می‌پذیرند. برای مثال ممکن است اعضای خانواده، اهالی یک ساختمان یا اشخاص خصوصی حاضر در مبادلات تجاری، اختیار داشته باشند تا خودشان در مورد شیوه تنظیم امور خود تصمیم بگیرند، قواعد و قراردادهای الزام‌آوری تعیین کنند و استقلال داشته باشند. اما بنابر حکم قانون، هرکدام از این رویه‌ها در ذیل قانون معنادار و پذیرفتنی می‌شود و نباید خدشه‌ای به آن وارد کند. برای مثال قرارداد خرید یک ملک، سند حقوقی الزام‌آوری برای طرفین است ولی در ذیل قوانین ملی سندیت پیدا می‌کند. در صورتی که تکثرگرایی یعنی پذیرش و ارج نهادن به همه قواعد اجتماعی در کنار یکدیگر و نه به صورت سلسله مراتبی.

تکثرگرایی حقوقی را محدود به

کشورهایی خاص نمی‌کند.

تنوع فرهنگی در هر جامعه‌ای وجود دارد و با گسترش جهانی شدن و قرار گرفتن افراد در معرض ایدئولوژی‌های متفاوت‌تر و همچنین مهاجرت‌های بین‌المللی این تنوع بیشتر هم می‌شود. از سوی دیگر شیوه‌ها و گروه‌های متفاوت بهره‌برداری از آب، خود به وجود آورنده تکثر در یک جامعه هستند. بر این اساس تنوع فرهنگی و به تبع آن تکثرگرایی حقوقی در هر جامعه‌ای وجود خواهد داشت. همچنین حتی اگر قوانین دموکراتیک و بر مبنای خواست عموم و نه منافع گروه حاکم باشد، باز هم تأکید بر تکثرگرایی ضرورت دارد. قانون هر چقدر هم که حاصل فرایندی دموکراتیک باشد باز هم در مقطعی از تاریخ و بر اساس خواسته‌ها و منافع گروه‌های قدرتمند در آن مقطع تاریخی ساخته و پرداخته شده است. پس از تصویب نیز قوانین در سیر حیاتشان در خدمت گروه‌های پر قدرت، به‌ویژه دولت، تفسیر یا کنار گذاشته می‌شوند و به وقتش هم برای رسیدن به قانونی دیگر تغییر پیدا می‌کنند. اتفاقاً گاهی قانون در کشورهای شمال با دولت‌هایی قوی، بستر مناسب‌تری برای انقیاد فراهم می‌کند تا کشورهایی که دولت قدرت کافی را برای اعمال قوانین ندارد. موضوع مشترک دیگر در میان همه کشورها این است که قانون در مواجهه با مساله‌ای پیچیده همچون آب درگیر یک پارادوکس منطقی است. اگر قرار باشد به همه جزئیات بپردازد، تورم و پراکندگی‌اش از اقتدارش می‌کاهد و اگر نتواند به جزئیات بپردازد، باز هم یعنی دعوت به تکثرگرایی حقوقی. مجموعه این دلایل نشان می‌دهد که قانون حتی اگر دموکراتیک باشد، برای صلاح جامعه کافی نیست.

تکثرگرایی یعنی اعمال قدرت هر گروهی که قوی تر است؟

جواب یک کلمه‌ای این سوال شاید عجیب باشد. بله؛ در تکثرگرایی کسی حق بیشتری دارد که قوی‌تر است! اما برای تشریح این پاسخ و نشان دادن اینکه اتفاقاً این پاسخ دموکراتیک‌تر از تأکید بر قانون‌گرایی است، از سه منظر باید به آن نگاه کرد.

مورد اول این است که همواره چه معتقد به انحصار قانون باشیم و چه تکثر، قدرت حرف اول را می‌زند. در رویه‌های اداری قانونی، فرایندهای اعمال قدرت نخبگان همراه با لابی‌ها، رانت‌ها، خواست دولت مردان مستقر، هژمونی رسانه و ... و اتفاقاً به صورت عموماً غیر شفاف طی می‌شود تا مجوزی صادر یا قانونی تصویب شود و کاغذی تبدیل به بت‌واره گردد. در مراحل بعدی نیز مخالفت با این بت‌واره انگ غیرقانونی و غیرمجاز می‌خورد.

منظر دوم این است که باید قدرت را جوری دیگر و به نحوی واقع‌بینانه ببینیم. قدرت صرفاً برآمده از مقام و منصب حاکمیتی یا ثروت نیست. یک منبع بسیار جدی قدرت، میزان صلاحیت و مستدل بودن ادعاها نزد عموم جامعه است. یک شخص ثروتمند و دارای منصب سیاسی هیچ‌وقت نمی‌تواند نارضایتی‌اش را بابت رسوب‌گذاری استخر خانه‌اش در شمال تهران به دلیل بی‌کیفیتی آب شهری تبدیل به مطالبه عمومی کند. اما اشک زن خوزستانی‌ای که نگران خشکی هور و مردن گاومیش و نابودی معیشتش است، دل‌های بسیاری را به درد می‌آورد و می‌تواند میلیون‌ها نفر را با مطالبه‌اش همراه کند. این چیزی غیر از قدرت است؟ بدون شک گاومیش‌داران خوزستانی نه به لحاظ تعداد، اکثریت را در بین ذی‌نفعان حوضه‌های کارون و کرخه دارند و نه ثروت و منصب سیاسی شان تعیین کننده است.

در منظر سوم و به لحاظ ایجابی، با پذیرش اهمیت قدرت، نقش‌های نهادهای فرادست مدعی عدالت همچون دولت، دانشگاه و سمن‌ها بازتعریف می‌شود. این نهادها باید به دنبال کمک برای صدادار کردن گروه‌های در حاشیه باشند. به سازماندهی این گروه‌ها کمک کنند، رسانه‌ای برای مطالبات آن‌ها باشند، در جلسات به آن‌ها کرسی بدهند و در گزارش‌ها تبعیض مثبت به نفع آن‌ها اعمال کنند. شاید گفته شود این

امور را در فرایند تدوین و اجرای قانون نیز می‌توان پی گرفت و چه نیازی

به تکثرگرایی بود؟ پاسخ این است که

قانون به شدت در معرض انحصار قدرت

سیستماتیک از سوی نهادهای موظف شده

به قانون‌نویسی است و از آن مهم‌تر محصول آن نیز

تا سال‌ها حکم مقدس و غیرقابل بحث پیدا می‌کند.

بنابراین دخالت در فرایند قانون به نفع گروه‌های فرودست

اگرچه ناممکن نیست، اما بسیار سخت‌تر خواهد بود. این

توصیف از قانون نشان می‌دهد که نباید به آن جنبه‌ای قدسی

داد که در دوران حیاتش بدون نقد و خدشه، مبنای تصمیم

تنظیم باشد. برخلاف ادعای مرسوم، قانون بد به‌تر از بی‌قانونی

نیست؛ چون بی‌قانونی معادل با نداشتن قواعد حقوقی برای

تنظیم امور نیست.

تکثرگرایی یعنی ترویج هرج و مرج و خشونت؟

در مواجهه با این خدشه به تکثرگرایی، سوالات متعددی به

ذهن می‌رسد: آیا پذیرش صدا داشتن گروه‌های مختلف یعنی

هرج و مرج و خشونت؟ اینکه مردم شیوه مشارکتشان را خودشان

تعیین کنند چه طور؟ واعضان قانون‌گرایی چه دستاوردی در

مقابله با هرج و مرج و خشونت ایجاد کردند؟

به عرصه عمومی کشیدن مساله حق، احتمالاً همراه با

شکل‌هایی از به چالش کشیدن نظم موجود است. برای مثال

ممکن است خیابان، عرصه‌ای برای اظهارنظر مردم شود یا طرح

مسائل همراه با هیجان و اعتراض باشد. از سوی دیگر در شرایط

حضور دولت غیر دموکراتیک، مطالبه در معرض سرکوب و

خشونت قرار می‌گیرد. در پاسخ به این موارد باید گفت که نظم

موجود پس از تصویب و اعمال قوانین متعدد مربوط به مدیریت

آب نیز عین هرج و مرج و خشونت است. به لحاظ اکولوژیک

در بسیاری از دشت‌های کشور، میزان برداشت آب زیرزمینی

به اندازه میزان امکان برداشت است؛ یعنی اگر یک چاه جدید

حفر شود (در صورت توان آب‌دهی این چاه) آب جدیدی

از سفره برداشت نمی‌شود، بلکه از برداشت دیگران کاسته

می‌شود. همچنین اگر چاه مثلاً غیرمجازی مسدود شود، به

معنی پمپاژ بیشتر آب (به جای هوا) توسط صاحبان چاه‌های

مجاور است و نه ذخیره بیشتر آب در آبخوان. این یعنی شرایطی

با این حال دغدغه ما اکنون بیش از آنکه در مورد مناسبات درون دولت باشد، به مناسبات دولت با جامعه برمی‌گردد. با فاصله گرفتن از اداره دولتی و ورود به جامعه محلی، هژمونی قانون کم‌رنگ و عرصه برای تکرگرایی و پرداختن به حقوق محلی بیشتر فراهم می‌شود. دولت باید با پذیرش تکرگرایی و رویکرد انتقادی به قانون، به جای آنکه در مواجهه با هر مسأله‌ای، سریعاً به سراغ تصویب یا اعمال قوانین بیشتر و بیشتری برای تنظیم امور برود، راه را برای پذیرش صداها از درون جامعه فراهم کند. با پذیرفتن راه‌های جدید غیر از انحصار قانون، می‌توان به حمایت از شنیدن صدای گروه‌های کم‌صدا پرداخت. نکته قابل توجه این است که خود تکرگرایی نیز بر اساس بستر شکل‌گیری‌اش متکثر است و نمی‌توان نسخه‌ای جهان‌شمول برای ترویج تکرگرایی ارائه داد.

آیا به جای پیچیدگی‌های تکرگرایی، راه‌های "مدنی‌تر" همچون گزارش‌های "بی‌طرفانه" دانشگاهی نمی‌تواند مبنای حق باشد؟

مسئله آب، صحنه تعارض گروه‌ها با منافع مختلف است. در این مسأله هیچ تعریف معین و از پیش مشخصی برای عدالت وجود ندارد. برای مثال در مسئله زاینده‌رود، تالاب گاوخونی، حقابه‌داران چندصدساله، شهروندان همه مناطقی که آب شرب آن‌ها وابسته به زاینده‌رود است، صنایعی که با تکیه بر آب زاینده‌رود هزاران میلیارد در آن‌ها سرمایه‌گذاری شده و کشاورزانی که با وعده دولت و پرداخت حق اشتراک مدعی آب هستند، هرکدام به نوعی نسبت به آب حق دارند. اما منابع زاینده‌رود بسیار محدودتر از این تقاضاهایی است که برایش به وجود آمده است. در چنین شرایطی نمی‌توان با هنجار از پیش معینی که دولت و متخصصان "بی‌طرف" تعیین می‌کنند، به مقابله با مسئله پرداخت (بسیاری از توسعه‌های خارج از

بدرت از این قابل تصور نیست. وضعیت منابع آب سطحی و تالاب‌ها نیز چندان مطلوب تراز آب زیرزمینی نیست. از جنبه عدالت، نیز بدون شک بینی خون‌آلود یک کشاورز مظلوم یا بدن پراز ساچمه‌های پلاستیکی شهروند معترض مصداقی از خشونت است. اما آیا خشونت مستتر در حاشیه‌نشینی ناشی از مهاجرت اکولوژیک، زنان تن‌فروش، تکدی‌گران، فقرای روستایی، کودکان بازمانده از تحصیل و... که سیاست‌های آبی دولت، همزمان با بی‌صدا بودن این جامعه، آن‌ها را به این روز انداخته است، برای ما نامرئی شده‌اند؟

تکرگرایی چه انتظاری از مسئولین دولتی که موظف به اجرای قانون هستند، دارد؟

هرچقدر هم که قانون در میان شهروندان امری حاشیه‌ای باشد، درون سازمان دولت، قانون زبان تنظیم مناسبات اداری است. کارمند یا مسئول دولتی موظف است نسبت کارهایش را با قانون همواره مورد توجه داشته باشد و در صورت خلاف از آن، احتمالاً بازخواست می‌شود. حتی برای کجروی از قانون، به جای رد صریح، قانون تفسیر می‌شود یا تغییر پیدا می‌کند و کارمند دولتی همواره در حال توجیه‌گری برای مطابقت عملش با قانون است. با این حال حتی در نهادهایی نیز که ماهیتشان بر مبنای قانون شکل گرفته است، می‌توان مصادیق تکرگرایی را به راحتی مشاهده کرد. برای مثال دادگاه اصفهان رأی می‌دهد که تکمیل پروژه انتقال آب بن- بروجن که دارای تمامی مجوزهای دولتی است، غیرقانونی است و از سوی دیگر دادگاه چهارمحال و بختیاری رأی می‌دهد که جلوگیری دولت از اجرای ۳۱ پروژه توسعه باغات با آب زاینده‌رود که دارای پروانه‌های بهره‌برداری هستند و بر مبنای مصوبه شورای عالی آب متوقف شده‌اند، غیرقانونی است! همین جمله نشان می‌دهد که مصوبات، قوانین و رأی‌های دادگاه چه عرصه متکثری را از تکرگرایی پیش چشم قرار می‌دهند.

آیا قانون زائد است و با وجود حقوق محلی، نیازی به آن وجود ندارد؟

تکثرگرایی به معنی پذیرش مبنایهای حقوقی مختلف از جمله قانون و همزیستی آنها است. جوامع در سیر تحول خود به قانون نیازمند شده‌اند و آن را ایجاد کرده‌اند. قانون بسیاری از اختلاف‌ها را حل کرده و در مواردی مرجعی مورد پذیرش عموم برای برقراری نظم بوده است. بنابراین قانون نیاز بشر بوده و وجود آن ضروری است؛ اما در کنار سایر قواعد حقوقی. مساله از آنجا شروع شد که با قدرت یافتن دولت مدرن، قانون حیطه نفوذش را هر چه بیشتر گسترش داد و مدعی شد که باید حل و فصل همه امور انحصاراً در ذیل آن انجام شود. طبیعتاً قانون در دستیابی به این وعده‌اش ناکام مانده است. اکنون برای انجام اصلاحات آبی، نمی‌توان تنها بر تکمیل و اعمال قوانین تکیه داشت.

ظرفیت قبلی نیز بر مبنای چنین کارشناسی‌هایی انجام شده بود! تعیین بالا به پایین یک هنجار برای راهکار مسئله به معنای ارجحیت دادن به برخی از ادعاها و حقوق و نادیده گرفتن سایر آنها بدون مشارکت خود طرفین مسئله است. در چنین مساله‌ای هیچ‌گونه ادعای "بی طرفی" امکان پذیر نیست. محل تولد و سکونت، علایق و رویکردهای نظری، دیدگاه‌های حزبی، وابستگی‌های معیشتی، حس زیبایی‌شناختی، عقاید مذهبی و... در هر شخص دانشگاهی - یا هر منصب دیگری با ادعای عینیت و بی طرفی - بر نظرات کارشناسی و تعریف از حق سایه می‌اندازد. حتی با فرض بی طرفی افراد تصمیم‌گیرنده، نتیجه قطعاً بی طرفانه نخواهد بود. از سوی دیگر رجوع به تجربه نیز نشان می‌دهد که رویکردهای سیاست‌زدایی شده و پوزیتیویستی به علم بی‌عدالتی‌ها را ندیده یا به سادگی از کنار آن گذشته است. بنابراین بی طرفی، ادعایی پذیرفتنی در تعیین حقوق نیست.

انديشكده تدبير آب ايران

نشانی: خیابان فتحی شقاقی، بین خیابان چهلستون و سیدجمال‌الدین اسدآبادی، پلاک

۴۵، طبقه ۴ / تلفن: ۸۸۷۰۲۸۰۵-۸۸۷۰۲۰۱۳

www.iwpri.ir

انديشكده تدبير آب ايران
مؤسسه پژوهشی و مشاوره‌ای تخصصی